

OLIV TA'LIMDA AKSIOLOGIK TARBIIYA MEXANIZMLARI ASOSIDA KITOBXONLIK MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH

Qodirova Odinaxon Xayitboy qizi

Farg'ona davlat universiteti talabasi

Annotatsiya: *Maqolada oliy ta'limda kitobxonlik madaniyatini aksiologik tarbiya mexanizmlari asosida shakllantirish masalalari ilmiy-tahliliy nuqtai nazardan ko'rib chiqilgan. Tadqiqot jarayonida talabalarning ma'naviy va intellektual rivojlanishida kitobxonlikning o'rni aniqlangan. Metodologiya sifatida ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, qiyosiy tahlil, pedagogik kuzatish va umumlashtirish metodlaridan foydalanilgan. Tadqiqot natijalari oliy ta'lim muassasalarida pedagogik muhit va aksiologik yondashuvlar yordamida kitobxonlikni shakllantirishning samarali usullarini ko'rsatadi. Shuningdek, maqolada ilmiy yangilik va amaliy tavsiyalar berilgan.*

Kalit so'zlar: *aksiologik tarbiya, kitobxonlik madaniyati, oliy ta'lim, qadriyatlar, ma'naviy tarbiya, pedagogik muhit*

Kirish

Bugungi global ta'lim maydonida oliy ta'limning asosiy vazifalaridan biri — talabalarda barqaror ma'naviy qadriyatlarni shakllantirishdir. Ushbu jarayonda kitobxonlik madaniyati aksiologik tarbiyaning markaziy qismi sifatida namoyon bo'ladi. Kitob mutolaasi shaxsning intellektual salohiyatini rivojlantiradi, mustaqil fikrlash va axloqiy qaror qabul qilish qobiliyatini shakllantiradi, shuningdek, talabaning ijtimoiy faolligini oshiradi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmon va qarorlarida ham oliy ta'lim muassasalarining kitobxonlik va ma'naviy tarbiyani rivojlantirishdagi roli alohida qayd etilgan. Shu bilan birga, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari talabalarning mutolaa faoliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkinligi ham ta'kidlanadi. Shu sababli oliy ta'limda kitobxonlikni shakllantirishning aksiologik mexanizmlari va pedagogik usullari ilmiy tahlil va tadqiqot obyekti sifatida muhim ahamiyat kasb etadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Oliy ta'limda kitobxonlik madaniyatini shakllantirish masalasi ilmiy va pedagogik tadqiqotlarda keng yoritilgan. Siddikov B.S. (2020)ning tadqiqotlari aksiologik tarbiya mexanizmlarining oliy ta'lim tizimida talabalarning intellektual va ma'naviy rivojlanishiga qanday ta'sir ko'rsatishini aniqlashga qaratilgan. Uning fikricha, kitobxonlik faqat o'quv jarayoni emas, balki shaxsda qadriyatlar tizimini shakllantiruvchi aksiologik vosita sifatida qaralishi lozim.

Yo'ldoshev J.G. va Ishmuhamedov R.J. (2016) o'z ishlarida mutolaa jarayonining pedagogik tashkil etilishi talabalarning mustaqil fikrlashini rivojlantirishga xizmat qilishini ta'kidlaydi. Ular kitob va axborot manbalaridan foydalanishni tizimli ravishda tashkil etishning ta'lim samaradorligini oshirishdagi ahamiyatini ko'rsatadi.

Shuningdek, xalqaro tadqiqotlar (UNESCO, 2019) ham oliy ta’lim muassasalarida kitobxonlikni rag’batlantirish mexanizmlari samaradorligini e’tirof etadi. Rivojlangan mamlakatlar tajribasida universitet kutubxonalari, o’quv klub va loyihalari talabalarning mutolaa madaniyatini shakllantirishda asosiy vosita hisoblanadi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ–3271 (2017) va PQ–4354 (2019) farmonlari oliy ta’lim muassasalarida kitobxonlikni rivojlantirishning normativ-huquqiy asosini belgilaydi. Bu hujjatlar pedagogik muhit, kutubxona xizmatlari va kitobga bo‘lgan qiziqishni oshirish mexanizmlarini tizimli tarzda yaratishga yo‘naltirilgan.

Umuman olganda, adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, oliy ta’limda kitobxonlik madaniyatini shakllantirish uchun aksiologik tarbiya mexanizmlari va pedagogik yondashuvlarning uzviy integratsiyasi yetarli darajada o‘rganilmagan. Mazkur tadqiqot aynan shu bo‘shliqni to‘ldirishga qaratilgan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot jarayonida, avvalo, ilmiy-pedagogik adabiyotlar tahlili metodi qo‘llanildi. Ushbu metod orqali aksiologiya, tarbiya nazariyasi va kitobxonlik madaniyatiga oid mahalliy hamda xorijiy ilmiy manbalar o‘rganildi. Natijada kitobxonlikning shaxs ma’naviy kamolotidagi o‘rni, uning qadriyat sifatida shakllanish mexanizmlari aniqlashtirildi.

Shuningdek, qiyosiy tahlil metodi yordamida O‘zbekiston oliy ta’lim tizimidagi kitobxonlikni rivojlantirish amaliyoti xorijiy tajribalar bilan solishtirildi. Bu jarayon ta’lim muassasalarida kitobxonlikni rivojlantirishda qo‘llanilayotgan yondashuvlarning samaradorligini baholash va milliy tajribani boyitish imkonini berdi.

Tadqiqotda pedagogik kuzatish metodi muhim ahamiyat kasb etdi. Oliy ta’lim muassasalarida o‘tkazilgan kitobxonlikka oid tadbirlar, mutolaa jarayonining tashkil etilishi, kutubxona faoliyati va talabalar faolligi kuzatildi. Ushbu kuzatishlar orqali aksiologik tarbiya mexanizmlarining real ta’lim muhitidagi namoyon bo‘lish shakllari tahlil qilindi.

Bundan tashqari, me’yoriy-huquqiy hujjatlarni tahlil qilish metodi qo‘llanildi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining kitobxonlik, ma’naviy tarbiya va axborot-kutubxona faoliyatiga oid farmon va qarorlari o‘rganilib, ularning oliy ta’limdagi tarbiyaviy jarayonga ta’siri baholandi. Ushbu hujjatlar tadqiqotning normativ-asosiy poydevorini tashkil etdi.

Olingan ma’lumotlarni tizimlashtirish va ilmiy xulosalar chiqarish jarayonida umumlashtirish va mantiqiy tahlil metodlaridan foydalanildi. Bu metodlar tadqiqot natijalarining izchilligi va ilmiy asoslanganligini ta’minladi.

Umuman olganda, tadqiqot metodologiyasi oliy ta’limda kitobxonlik madaniyatini shakllantirish jarayonini aksiologik yondashuv asosida kompleks va tizimli o‘rganishga xizmat qildi hamda ilmiy xulosalarning ishonchligini ta’minladi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, oliy ta’limda kitobxonlik madaniyati talabalarning ma’naviy kamoloti va intellektual rivojlanishida asosiy aksiologik omil sifatida namoyon bo‘ladi. Siddikov B.S.ning fikricha, aksiologik tarbiya mexanizmlari tizimli joriy etilmagan muassasalarda talabalarning kitobga bo‘lgan qiziqishi yetarli darajada shakllanmaydi. Shu bilan birga, kitob mutolaasi nafaqat bilim olish vositasi, balki talabaning

axloqiy qaror qabul qilish va mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantiruvchi vosita sifatida ham ahamiyatga ega.

Pedagogik kuzatishlar ko‘rsatdiki, oliy ta’lim muassasalarida kitobxonlikni rag‘batlantirishga yo‘naltirilgan tizimli tadbirlar — badiiy kechalar, ilmiy va ma’naviy mutolaa loyihalari, “Eng faol kitobxon” tanlovlari — talabalarning o‘qishga bo‘lgan qiziqishini sezilarli darajada oshiradi. Zamonaviy axborot texnologiyalari, elektron va audio kitoblar esa individual mutolaa ehtiyojlarini qondirish va o‘qish jarayonini qiziqarli qilish imkonini yaratadi.

Prezident farmon va qarorlari tahlili shuni ko‘rsatadiki, normativ-huquqiy hujjatlar oliy ta’lim muassasalarida kitobxonlikni rivojlantirishning tizimli mexanizmlarini yaratishga xizmat qiladi:

- PQ–3271 (2017) – kitob mahsulotlarini nashr etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, ta’lim muassasalarida kitobxonlikni targ‘ib qilishni qo‘llab-quvvatlash.
- PQ–4354 (2019) – kutubxona xizmatlarini modernizatsiya qilish, elektron kutubxona infratuzilmasini rivojlantirish va talabalarning kitobga bo‘lgan qiziqishini oshirish.

Tahlil natijalari shuni ko‘rsatdiki, aksiyologik tarbiya mexanizmlari bilan birlashtirilgan pedagogik muhit oliy ta’lim muassasalarida kitobxonlik madaniyatini shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. Bu nafaqat talabalarning ma’naviy va intellektual rivojlanishiga, balki ularning ijtimoiy faolligi va jamiyatdagi mas’uliyatli shaxs sifatida shakllanishiga ham bevosita ta’sir qiladi.

Shuningdek, amaliy natijalar shuni ko‘rsatadiki, talabalarning kitobga bo‘lgan qiziqishini oshirish uchun nafaqat kutubxona resurslari, balki interaktiv pedagogik metodlar, loyihaviy ishlanmalar va aksiyologik qadriyatlarni integratsiyalashgan o‘quv jarayoni samarali vosita hisoblanadi.

Xulosa

Oliy ta’limda kitobxonlik madaniyatini aksiologik tarbiya mexanizmlari asosida shakllantirish talabalarning ma’naviy kamoloti, intellektual salohiyati va ijtimoiy faolligini oshirishda muhim vosita hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, tizimli pedagogik muhit yaratish, talabalarga kitobga qiziqish uyg‘otish va zamonaviy axborot-resurslarni integratsiyalashgan holda qo‘llash kitobxonlik darajasini sezilarli darajada oshiradi.

Shuningdek, aksiyologik tarbiya mexanizmlari talabalarda qadriyatlar tizimini shakllantirish, mustaqil fikrlash va axloqiy qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantirishda asosiy vosita sifatida xizmat qiladi. Bu esa oliy ta’lim tizimining asosiy vazifalaridan biri – shaxsning ma’naviy va intellektual barkamolligini ta’minlashga to‘g‘ri keladi.

Amaliy ahamiyati shundaki, tadqiqot natijalari oliy ta’lim muassasalarida kitobxonlikni rivojlantirish bo‘yicha pedagogik strategiyalarni ishlab chiqish, kutubxona faoliyatini optimallashtirish va aksiyologik yondashuvlarni o‘quv jarayoniga joriy etish uchun asos bo‘lib xizmat qiladi. Ilmiy yangilik esa oliy ta’limda kitobxonlik madaniyatini shakllantirish jarayonini aksiologik yondashuv kontekstida sistematik tarzda tahlil qilishda namoyon bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. PQ-3271, 2017 yil 13 sentyabr. Kitob mahsulotlarini nashr etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. PQ-4354, 2019 yil 7 iyun. Aholiga axborot-kutubxona xizmati ko'rsatishni takomillashtirish.
3. Siddikov B.S. Oliy ta'limda aksiologik tarbiya mexanizmlarini takomillashtirish ijtimoiy ehtiyoj sifatida. – Toshkent, 2020.
4. Yo'ldoshev J.G., Ishmuhamedov R.J. Ta'lim va tarbiya texnologiyalari. – Toshkent: Iqtisod-moliya, 2016.
5. Hasanboyev J., To'raqulov X., Haydarov M. Pedagogika. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2017.
6. Ochilov M. Pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: O'qituvchi, 2018.
7. Abdullayeva M. Yoshlar ma'naviy tarbiyasida kitobning o'rni. – Toshkent: Ma'naviyat, 2020.
8. UNESCO. Reading culture and education development. – Paris, 2019.
9. Siddikov, B. S. (2020). THE IMPORTANCE OF SPORTS AND RECREATION ACTIVITIES FOR A HARMONIOUSLY DEVELOPED GENERATION. In Психологическое здоровье населения как важный фактор обеспечения процветания общества (pp. 107-111).
10. Siddikov, B., & Djalalov, B. (2020, December). MODERNIZATION OF EDUCATION-THE FUTURE INNOVATIVE COMPETENCE OF TEACHERS AS A MAIN FACTOR OF FORMATION. In Конференции.
11. Tuychieva, I., Aripov, S., Madaminova, D., & Mustaeв, R. (2021). THE PEDAGOGICAL SYSTEM OF PREPARING BOYS FOR FAMILY RELATIONSHIPS IN GENERAL SECONDARY SCHOOLS. 湖南大学学报 (自然科学版), 48(8).
12. Urinova, N. M., & Abdullaeva, N. (2021). Opportunities to use project-based teaching technology in the development of students' research competence. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal, 11(3), 2344-2348.
13. Ахмедов, Б. А. (2020). Сиддиков Бахтиёр Саидкулович, Джалалов Бахромжон Бегмурзаевич МОДЕРНИЗАЦИЯ ОБРАЗОВАНИЯ-ОСНОВНОЙ ФАКТОР В ФОРМИРОВАНИИ ИННОВАЦИОННОЙ КОМПЕТЕНЦИИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ. Academy, 9, 60.
14. Джалалов, Б. Б. (2016). Место и роль воздействия воспитания в повышении общественной активности учащихся. Ученый XXI века, (5-1), 38-41.
15. Джалалов, Б. Б. (2018). РАЗВИТИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ КАДРОВ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ КАК ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА. In INTERNATIONAL SCIENTIFIC REVIEW OF THE PROBLEMS AND PROSPECTS OF MODERN SCIENCE AND EDUCATION (pp. 53-55).

16. Джалалов, Б. Б. (2019). ВАЖНЫЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ. In EUROPEAN RESEARCH: INNOVATION IN SCIENCE, EDUCATION AND TECHNOLOGY (pp. 43-44).